

Самойленко Андрій, ст. 4 курсу економічного факультету; науковий керівник – ст. викладач Синякова Л. О. (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ДЕФИЦИТ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

***Анотація.** У статті досліджено сутність бюджетного дефіциту. Розглянуто наслідки та закордонний досвід боротьби з бюджетним дефіцитом. Охарактеризовано українську модель фіскального правила, враховуючи надбання світової фінансової науки, практики та євростандартів. Визначено шляхи подолання бюджетного дефіциту.*

***Ключові слова:** бюджетний дефіцит, державні доходи, державні видатки, джерела фінансування, бюджет, державний бюджет.*

***Аннотация.** Исследована суть бюджетного дефицита. Рассмотрены последствия и зарубежный опыт борьбы с бюджетным дефицитом. Охарактеризована украинская модель фискального правила, учитывая достижения мировой финансовой науки, практики и евростандартов. Определены пути преодоления бюджетного дефицита.*

***Ключевые слова:** бюджетный дефицит, государственные доходы, государственные расходы, источники финансирования.*

***Annotation.** The essence of the budget deficit is learned. The consequences of foreign experience and struggle with budget deficits are shown. The Ukrainian model of the defined fiscal rules, given by the global achievements of financial science, practice and European standards is given. The ways to overcome the budget deficit are shown.*

***Keywords:** budget deficit, government revenues, government expenditures, sources of funding.*

Виконання державою покладених на неї функцій залежить від фінансового забезпечення цього процесу. Фондом фінансових ресурсів держави є бюджет. Саме від збалансованості доходної та видаткової частин бюджету залежить розвиток країни. Стан, при якому видатки перевищують доходи, отримав назву бюджетного дефіциту. Одним з джерел покриття дефіциту є державні зовнішні та внутрішні позики, наслідком використання яких є виникнення та зростання державного боргу. Значні обсяги боргу потребують великої кількості ресурсів на його обслуговування та погашення. Це, в свою чергу збільшує витратну частину

державного бюджету, та провокує зростання бюджетного дефіциту. Таким чином, стан та динаміка бюджетного дефіциту та державного боргу потребують особливої уваги та всебічного дослідження.

Проблематика державних фінансів в цілому та бюджетного дефіциту зокрема досліджувалася такими вченими як О. Д. Василик, К. В. Павлюк, І. Я. Чугунов, І. В. Запатріна, А. Є. Ганіч, Н. В. Зражевська, Л. П. Гладченко, В. П. Кудряшова, Є. В. Макаренко, А. І. Машко, М. Д. Пасічний.

Метою нашої статті є дослідження динаміки бюджетного дефіциту України, визначення основних чинників змін, що його зумовили, а також пошук альтернативних шляхів вирішення проблеми зростання бюджетного дефіциту.

Дефіцит бюджету – це перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету) [1].

Бюджетний дефіцит – це вже традиційне явище для вітчизняної економіки. Для покриття дефіциту державою використовуються державні запозичення, що провокує збільшення державного боргу. Стосовно права на існування та можливих розмірів бюджетного дефіциту, державного кредиту та боргу немає єдиної думки серед вчених.

При цьому немає також єдиної думки стосовно корисності чи шкідливості бюджетного дефіциту, державних позик та боргу. Кожна держава приймає свою особливу політику в бюджетній сфері.

Переважає більшість теоретиків і практиків світу схиляються до думки, що бюджетний дефіцит має негативний вплив на соціально-економічні процеси у суспільстві. Дефіцит бюджету є причиною зниження ефективності податкової системи, послаблення стимулів до праці, підриву впевненості членів суспільства у майбутньому.

Наявність хронічних бюджетних дефіцитів у світовій практиці свідчить про існування певного причинно-наслідкового механізму. Причинно-наслідкова діалектика бюджетних дефіцитів така. У першу чергу, бюджетний дефіцит впливає на скорочення обсягу заощаджень у загальнонаціональному масштабі, що зумовлює зростання відсоткової ставки та меншу доступність кредитних ресурсів для приватного сектору [2].

У світовій практиці одним із найважливіших методів боротьби з хронічними дефіцитами, основним видом діяльності, спрямованої на зниження обсягів державного боргу, інфляції і досягнення сталого розвитку є застосування спеціальних фіскальних правил. Це правила і процедури, за допомогою яких політичні діячі приймають рішення у сфері фіскальної політики стосовно величини і розподілу державних видатків і джерел їхнього фінансування (податкового чи боргового). Ці правила набувають форми законодавчих норм, процедур бюджетного процесу і цифрових задач (граничних показників).

У різних країнах фіскальні правила мають свої особливості. Усі правила можна об'єднати у такі групи:

1. Правила збалансованого бюджету, серед яких центральне місце займає «золоте правило» державних фінансів, що передбачає збалансованість поточних бюджетних доходів і видатків (застосовується у Німеччині, Японії, щодо місцевих бюджетів у США), циклічний бюджетний баланс (Нідерланди, Швейцарія), встановлення граничних розмірів частки бюджетного дефіциту у ВВП (країни Європейського Співтовариства).

2. Правила запозичень, щодо обмежень або заборони використання окремих джерел державних запозичень. Серед цих правил можна виділити: заборону внутрішніх державних запозичень (використовується у країнах з недостатньо розвинутими фінансовими ринками, наприклад в Індонезії), заборону державних запозичень у центрального банку (країни ЄС, США, Японія, Канада, Аргентина, Угорщина) або обмеження їхнього розміру у відсотках до минулорічних доходів чи видатків уряду (Бразилія, Єгипет, Марокко).

3. Боргові та резервні правила, які полягають у встановленні лімітів щодо акумулювання валового (або чистого) державного боргу у відсотках до ВВП (країни ЄС), а також пов'язані з формуванням спеціальних резервних фондів для запобігання фінансової кризи у несприятливі періоди, коли виникає необхідність підтримувати соціальні виплати на фоні зменшення доходів [3].

Однак у сфері фіскальних правил не має уніфікованих вимог. Кожна країна сама встановлює свої фінансові обмеження, враховує власні потреби й особливості бюджетного процесу. У країнах ЄС, до якого прагне вступити Україна, правове регламентування бюджетного дефіциту включає:

- маастрихтські критерії;
- фінансові санкції за їх порушення;
- моніторинг з боку Єврокомісії (із застосуванням скоригованого дефіциту для своєчасного виявлення негативних тенденцій, а також для вжиття запобіжних заходів);
- процедуру надмірного дефіциту, за результатом якої можуть вживатися фінансові санкції до країн – порушниць маастрихтських критеріїв [3].

Щодо України, то, на жаль, у вітчизняній економічній науці донедавна спостерігався негативний погляд на бюджетний дефіцит. Він розглядався як негативна властивість, що характерна лише бюджетам розвинутих держав. В літературі стверджувалося, що в нашій економіці з її планомірним розвитком бюджетний дефіцит не є характерним. Негативні наслідки (фінансові, економічні, соціальні) величезного бюджетного дефіциту потребують реалізації системи заходів для його подолання, проведення активної фінансової політики, використання узвичаєних у світовій практиці методів боротьби з дефіцитом. Прагнення до рівноваги бюджетних доходів

і витрат шляхом збалансованості державного бюджету – це сьогодні одна з головних задач [4].

Вагомим кроком у боротьбі за скорочення дефіциту бюджету в Україні може стати розроблення оптимальної моделі фіскального правила, яка б відповідала критеріям чіткості визначення, прозорості, адекватності, сумісності, простоти, гнучкості, обов'язковості виконання, підтримки з боку інших напрямів економічної політики. Без таких правил боротьба з бюджетним дефіцитом має хаотичний, нецілеспрямований і безсистемний характер. Українська модель фіскального правила, враховуючи надбання світової фінансової науки і практики і євростандартів, могла б розкрити такі позиції:

- вибір виду фіскального правила;
- постановку загальної мети введення фіскального правила;
- встановлення строків досягнення поставлених завдань (це потрібно для контролю ефективності дій фіскальних обмежень);
- визначення нормативно-правового інструменту, який закріпить правило і регламентуватиме його застосування (це може бути Конституція, закон тощо);
- деталізацію суб'єктів (органів державної влади, державного управління, місцевого самоврядування), а також операцій (окремих статей доходів, видатків, запозичення тощо) щодо яких застосовується фіскальне правило;
- встановлення граничних значень для конкретних контрольних показників;
- умови відхилень від дотримання вимог, встановлених фіскальним правилом;
- чітке визначення стадії контролю за дотриманням правила (під час складання, затвердження, за фактом виконання бюджету);
- призначення суб'єктів контролю застосування фіскального правила;
- розроблення санкцій за порушення правила [3].

Відповідно до фіскальних правил щорічно у процесі складання, розгляду, затвердження і виконання бюджету доцільно проводити комплекс заходів, пов'язаних зі збалансуванням та скороченням дефіциту бюджету [5].

В Україні боротьба із незбалансованістю бюджету розпочалася з прийняттям Програми економічних реформ Президента України на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [6], нової редакції Бюджетного кодексу [7], прийняттям Податкового кодексу [8] та Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» [9].

Підсумовуючи зазначене вище, можна зробити висновок, що класичними напрямками скорочення дефіциту бюджету є збільшення доходів бюджету, зменшення його видаткової частини, зовнішні і внутрішні запозичення. Проте необхідно враховувати позитивні і негативні заходи застосування кожного з них та виробляти всередині кожного з цих інструментів ефективні заходи по стимулюванню зменшення дефіциту бюджету в Україні.

1. Бюджетний кодекс України: за станом на 1 січня 2011 р. / Верховна Рада України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456%D0%B0-17/paran11#n11>. **2.** Вплив світової кризи ліквідності на Україну та шлях до економічного відновлення. Міжнародний фонд Блейзера. Неофіційний переклад. **3.** Нечай І. Б. Шляхи подолання негативних наслідків бюджетного дефіциту в державі / І. Б. Нечаю // Економічний форум. – 2014. – № – 1. С. 134 –145. **4.** Лещук В. Причини і наслідки формування бюджетного дефіциту в Україні / В. Лещук. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fem.sumdu.edu.ua/images/stories/conf/out/23.pdf> **5.** Могилко Л. В. Особливості фінансування дефіциту державного бюджету України в сучасних умовах / Л. В. Могилко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bukuniver.cv.ua/Applications/zbirnik/n8/22OFD.pdf>. **6.** Програма економічних реформ Президента України на 210-2014 роки. **7.** Бюджетний дефіцит можна покрити – експерт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.glavred.info/archive/2010/03/06/152604-2.html>. **8.** Податковий кодекс України / Верховна Рада України. – К. : ДП «ІВЦ ДПА України», 2010. – 336 с. **9.** Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи : закон України від 08.07.2011 № 3668-VI/ Верховна Рада України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/>